

OSNOVE I SISTEM BEZBEDNOSTI U STRATEGIJI NACIONALNE BEZBEDNOSTI

Stanimir Đukić

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

Pojam „bezbednost“ menjao je svoje značenje kroz istoriju. Danas postoji veliki broj definicija bezbednosti, koje zavise od konteksta u kome se ovaj termin upotrebljava. U političkim naukama, a posebno u nauci o međunarodnim odnosima, bezbednost predstavlja jedan od ključnih pojmova. U radu je definisan pojam bezbednosti, odnosno različito shvatanje pojma bezbednosti (problemski pristup), kao i savremeno shvatanje pojma bezbednosti. U radu se razmatra zaštitna funkcija države i bezbednost kao atribut i funkcija države. Takođe, u radu je razmatrana klasifikacija bezbednosti, kao i teorija sistema bezbednosti, analiziranjem teorije bezbednosti i pojma i elemenata sistema bezbednosti. Svaki sistem, pa tako i sistem bezbednosti, odlikuje se svojom efikasnošću. Svaki sistem je deo većeg sistema. Svaka država formira više velikih sistema, podsistema i mikro sistema. Između njih postoje vertikalne i horizontalne veze, posredstvom kojih oni funkcionišu kao globalni državni i društveni sistem. Osim toga, analiziran je sistem bezbednosti u strategiji nacionalne bezbednosti Republike Srbije, odnosno definisanje strategije nacionalne bezbednosti kao osnovnog političko-bezbednosnog dokumenta, koji oslikava spoljnu i unutrašnju politiku na polju bezbednosti, tj. njenu opredeljenost da sopstvenim sistemom bezbednosti izgrađenim na nacionalnim potencijalima i u saradnji s drugim sistemima i međunarodnim bezbednosnim organizacijama, ostvari i očuva nacionalnu bezbednost države u najširem smislu tog pojma.

Ključne reči: *bezbednost, osnovi bezbednosti, država, društveni sistem, sistem bezbednosti, subjekti sistema bezbednosti, nacionalna bezbednost, strategija nacionalne bezbednosti*

Uvod

Danas je reč *bezbednost*, u gotovo svim jezicima i kulturama, ušla u upotrebu u velikom broju veoma različitih društvenih oblasti, kao što su politika, zdravstvo, informatika, ekologija, sport, psihologija, ekonomija i finansije, arhitektura itd. O njenom izuzetno velikom značaju i rasprostranjenosti najbolje govori činjenica da je ona na internetu zastupljenija od reči bog, mir, rat ili politika.¹ U političkom diskursu bezbednost zau-

¹ Pretraga je izvršena na engleskom jeziku u pretraživaču Google, 3. oktobra 2011. godine. Rezultati o broju pojavljivanja ovih reči na mreži su: bezbednost (2.410 miliona puta), bog (oko 289 miliona), mir (840 miliona), rat (509 miliona) i politika (909 miliona).

zima posebno, možda čak i centralno mesto. Oni koji odlučuju u politici, kada žele da istaknu egzistencijalni značaj nekog problema i tako ga stave na vrh dnevnog reda, kažu da je on značajan za nacionalnu, regionalnu ili globalnu bezbednost.

Problemom bezbednosti, u okviru studija raznih fakulteta, delimično se bavi niz disciplina društvenih nauka, kao i neke prirodne i tehničke discipline koje su manje-više vezane za problematiku ugrožavanja bezbednosti. Međutim, bez obzira na relativno veliki broj naučnih disciplina koje razmatraju ovaj problem, sa sigurnošću se može reći da oblast bezbednosti u prošlosti nije dovoljno naučno i teorijski izučavana. Tek posle Drugog svetskog rata pojavljuju se prva dela zasnovana na osnovnim principima i metodama naučno-istraživačkog rada, u kojima se saopštavaju rezultati tog rada u oblasti bezbednosti. U to vreme, a naročito u poslednjih nekoliko godina, javile su se ideje i potreba za novom naučnom disciplinom, koja bi se bavila istraživanjima i teorijskim uopštavanjem ukupne problematike iz oblasti bezbednosti. Uspostavljanje novih naučnih znanja u okviru discipline nazvane *osnovi bezbednosti* omogućilo bi sublimiranje problematike bezbednosti u novi naučni sistem, gde bi se ona posmatrala u sklopu društvenih, ekonomskih, pravnih, političkih, vojnih i međunarodnih odnosa, ali i prirodnih i tehničko-tehnoloških događanja. Iako je u novije vreme bilo pokušaja da se pojave, metode i institucije bezbednosti kod nas naučno fundamentiraju, u sklopu drugih nauka, sasvim je jasno da se potreba za proširivanjem teorijskog znanja i njegovog uticaja na bezbednosnu praksu može zadovoljiti samo novim i na nauci zasnovanim metodama, ciljevima i sredstvima nastavno-naučne discipline koju nazivamo *osnovi bezbednosti*.

Na nastanak i definisanje ove naučne discipline, osim navedenih, uticao je i veći broj faktora, od kojih su svakako najznačajniji: 1. sve brojniji i destruktivniji oblici ugrožavanja pojedinačne i kolektivne bezbednosti, koji se moraju proučavati na naučnom nivou; 2. dinamičnost i složenost većeg broja društvenih odnosa, prirodnih i tehničkih događanja koji su u uzročno-posledičnoj vezi sa problemima unutrašnje i spoljne bezbednosti građana, države i međunarodne zajednice i 3. postignut stepen znanja i informacija, kako o izvorima i oblicima ugrožavanja bezbednosti društva, tako i o potrebi uspostavljanja efikasnog sistema integralne zaštite (Stajić, Lj., 2011:2).

Naziv ove nove nastavno-naučne discipline je relativno nov i nastao je u procesu koncipiranja nastavnih sadržaja ovog predmeta. Za osnove bezbednosti kažemo da je naučna disciplina u razvoju i da pripada grupi društvenih nauka. Određivanje pripadnosti osnova bezbednosti jednom od kompleksa nauka, na osnovu klasifikacija nauke, ne služi njenom razdvajanju i izolaciji od ostalih nauka, već tačnom i preciznom utvrđivanju područja, predmeta, metoda i cilja nove naučno-nastavne discipline.²

Značaj naučnog proučavanja problema bezbednosti iz aspekta nove naučne discipline može biti višestruk: društveni, naučni i praktični. Društveni značaj formiranja nove naučne discipline navodi se potreba društva da o svojoj bezbednosti, kao i bezbednosti međunarodne zajednice, brine na naučno stručan način koji će ubrzati efekte mera u zaštiti društva. Naučni značaj proučavanja osnova bezbednosti ogleda se u činjenici da je nauka ta koja svojim znanjima, teorijom i uticajem na praksu daje objašnjenje uzročno-posledičnih veza nastajanja pojava bezbednosti i pojava nebezbednosti, kao i objašnjenje uslova trajanja i prestanka navedenih pojava, što ima odlučujući uticaj i na praksu država i međunarodne zajednice u

² Prema klasifikaciji prof. dr A. Stojkovića u delu *Osnovi nauke o društvu*, sve nauke se dele na prirodne, društvene, nauke o psihičkim pojavama, matematičke nauke i filozofske nauke.

suzbijanju društvenih, prirodnih i tehničkih pojava ugrožavanja. Praktični značaj proučavanja osnova bezbednosti ogleda se u potrebi jednog društva da stalno unapređuje praktično delovanje svih subjekata bezbednosti. Naravno, praktično delovanje uslovljeno je novim naučnim saznanjima, te tako ova dva značaja treba posmatrati u dijalektičkom jedinstvu.

Kada je u pitanju takođe nova nastavno-naučna disciplina nazvana *osnovi sistema bezbednosti*, ona isto tako ima svoje mesto pored drugih naučnih disciplina, bez obzira na to što one sadržajno obuhvataju i neka od pitanja ove discipline. Tu se, pre svega, misli na sadržaje koji imaju svoju predmetno-pojmovnu autonomiju i koji su se vremenom i sami oblikovali u tom smislu. Međutim, iz tih, ali i nekih drugih naučnih disciplina, naročito iz grupe društvenih predmeta, vremenom su se izdvojili određeni sadržaji koji su se integrisali u posebnu nastavno-naučnu disciplinu koja zahteva svoju pojmovnu zasebnost, odnosno čija je originalnost sadržaja neophodna za funkcionisanje kako društvenog sistema uopšte, tako i sistema bezbednosti kao njegovog konstitutivnog elementa.

Kao posebni sadržaji, koji imaju svoju predmetno-pojmovnu zasebnost u nastavno-naučnoj disciplini osnovi sistema bezbednosti, pored ostalog, izdvajaju se svi društveni i drugi vidovi, oblici i nosioci delatnosti ugrožavanja bezbednosti, kao i načini zaštite od njihovog delovanja. U predmetne sadržaje svakako ulaze i položaj, prava, obaveze i struktura subjekata u sistemu bezbednosti koji se angažuju u borbi protiv svih izvora i oblika ugrožavanja. Iz navedenog se lako može zaključiti da je predmet ove teorijske discipline bezbednost našeg društva u najširem smislu. U užem smislu, predmet izučavanja su svi oblici i izvori, kao i nosioci ugrožavanja bezbednosti naše zemlje. Pristup izučavanju ovako široko postavljenog predmeta i iz ranije navedenog razloga, svakako mora da bude interdisciplinarnan. On pretpostavlja poznavanje političkih, pravnih, vojnih, ekonomskih i drugih fenomena i kategorija kao i određenih istorijskih činjenica.

Opštije, predmet izučavanja nastavno-naučne discipline osnovi bezbednosti su sledeće teorijske oblasti i sadržaji: 1) bezbednost kao funkcija države; 2) teorija sistema bezbednosti; 3) pojave i oblici ugrožavanja bezbednosti; 4) unutrašnja bezbednost i oblici ugrožavanja; 5) savremeni bezbednosni problemi; 6) obaveštajne službe; 7) specijalni rat; 8) savremeni terorizam; 9) sistem bezbednosti; 10) istraživanje bezbednosnih pojava i drugo (Stajić, Lj., 2011:6).

Savremeno – prošireno shvatanje nacionalne bezbednosti (tzv. *sveobuhvatna - integralna nacionalna bezbednost*) podrazumeva sintezu bezbednosti građana³ i bezbednosti države, ali i doprinos države međunarodnoj i globalnoj bezbednosti. Reč je o izvesnom stanju zaštićenosti vitalnih vrednosti i interesa, koje se optimizira funkcijom državnog i nedržavnog sektora nacionalnog sistema bezbednosti, i to ne samo od vojnih, nego i od ne vojnih pretnji bezbednosti kakva je primer organizovani kriminal. Konkretnije, *nacionalna bezbednost je stanje nesmetanog ostvarivanja, razvoja, uživanja i optimalne zaštićenosti nacionalnih i državnih vrednosti i interesa koje se dostiže, održava i unapređuje funkcijom bezbednosti građana, nacionalnog sistema bezbednosti i nadnacionalnim bezbednosnim mehanizmima, kao i odsustvo (pojedinačnog, grupnog i kolektivnog) straha od njihovog ugrožavanja, te kolektivni osećaj spokojstva, izvesnost i kontrola nad razvojem budućih pojava događaja od značaja za život društva i države* (Đukić, S., 2016:113).

³ Pod bezbednošću građana podrazumevamo stanje ličnog (fizičkog, mentalnog i zdravstvenog) integriteta i imovinskog (imovinskopravnog, ekonomskog i socijalnog) statusa pojedinca i njegove porodice.

Zaštitna funkcija države

Tokom istorije, države su širile ili smanjivale svoje funkcije, što je zavisilo od mnogih faktora. Za određivanje državnih funkcija najopštije prihvaćeno gledište jeste ono koje funkcije države deli na dve grupe:

- a) klasične (vojska, javni poredak, zaštita, spoljna politika, finansije, zakonodavstvo) i
- b) društvene (privreda, kultura i slično).

Država ostvaruje zaštitnu funkciju od svog nastanka, bez obzira na to da li tu funkciju shvatamo kao samostalnu ili kao deo opšte funkcije države. Štaviše, neki autori smatraju da je i država nastala kao tvorevina kojom se neko društvo suprotstavlja svim oblicima i izvorima spoljnog ili unutrašnjeg ugrožavanja. Kroz istoriju zaštita države ostvarivala se različitim merama, aktivnostima i subjektima čija se suština delovanja i društveno određeni ciljevi nisu menjali.

Bitan uslov za sprovođenje zaštitne funkcije države nalazi se upravo u njenoj moći. Država mora posedovati moć da bi mogla da zadrži ulogu donosioca odluka i društvene regulacije. Nedostatak moći (vlasti) značio bi anarhiju u društvu.

Političku moć⁴ države možemo odrediti kao:

– *unutrašnju* – moć regulisanja svih unutar državnih odnosa, zasnovanu na aparatu prinude u krajnjem slučaju nepokoravanja državnoj volji i

– *spoljašnju* – moć da se donose odluke koje se odnose na interese drugih država. Ona je bazično zasnovana na unutrašnjoj moći, tj. besprekornom sprovođenju već navedenih državnih funkcija (Stajić, Lj., 2011:14).

Svaka država ocenjuje svoju moć prema drugima i teži da poboljša svoju poziciju u međunarodnoj zajednici, smatrajući sebe za „veliku silu“ ili „svetskog moćnika – policajca“, „srednju“ ili „regionalnu silu“, „malu zemlju“. Da bi se upotpunila slika o moći države, neophodno je sagledati determinante i elemente moći.⁵

Determinante moći su:

1) *vojne pretpostavke*, kao što su vojno-policijska snaga, naoružanje i tehnička bojeva gotovost, moral...;

2) *morfološke pretpostavke*, koje proističu iz geografskih uslova: veličine teritorije, geografskog položaja, konfiguracije teritorije;

3) *demografske pretpostavke*, što podrazumeva broj stanovnika, strukturu stanovništva, migracije, ideologiju;

4) *organizacione pretpostavke*, kao što su karakter uprave, stabilnost i autoritet vlasti;

5) *ekonomske pretpostavke*, koje proističu iz resursne baze, tehnološkog razvoja, učešća u međunarodnoj razmeni i

6) *spoljna integracija*, što podrazumeva članstvo u međunarodnim organizacijama i savezima.

Ideje o elementima moći zasnovane su na učenju Makijavelija da politika ne sme da bira sredstva za postizanje ciljeva. Ta sredstva mogu biti ili zakon ili sila. Savremene bezbednosne nauke identifikuju i treće sredstvo – kapital. Analogno tome, elementi moći su:

1. *Moć znanja* – podrazumeva postojanje vojnih i univerzitetskih naučnih instituta i ustanova gde se selekcionišu ljudi i propuštaju ideje pri realizaciji politike i diplomatije. Za

⁴ Grčić, M.: *Politička geografija*, Geografski fakultet, Beograd, 2000, str. 135.

⁵ Grčić, M.: *nav. delo*, str. 135.

obezbeđenje pozicije u svetskoj zajednici neophodni su specijalisti: ekonomisti, političari, geografi, tehnolozi, lekari, naučnici, profesori, eksperti bezbednosti i masmediji za njihovo plasiranje i ovladavanje unutrašnjim i spoljnim masama.

2. *Ekonomska moć* – podrazumeva rad, tehnologiju, kapital. Bogatstvo je baza znanja i moći i, ujedno, njihov proizvod. Bogatstvo i znanje kreiraju i kontrolišu moć. Pozicija zemlje u međunarodnoj zajednici zavisi od njenog bogatstva i moći.

3. *Vojna moć* – vojska i policija kao instrument fizičke korekcije zbivanja u društvu trebalo bi da budu krajnji oslonac vlasti. U demokratskim društvima one intervenišu u slučajevima povrede poretka, a u nedemokratskim su poluga diktature, terora.

Da bi bila moćna, država mora da raspolaže svim elementima moći. Jedna država može postati ekonomski i intelektualni „džin“, ali politički „patuljak“, jer ne raspolaže instrumentima sile i obrnuto (Stajić, Lj., 2011:15).

Vojska, kao i policija, najduže su kroz vekove bile zadužene za ostvarivanje zaštite države, odnosno društva. Kasnijim razvojem države, odnosno njenih državnih organa, neki zadaci zaštitnog karaktera koje su ranije imale vojska i policija poveravaju se većem broju subjekata, odnosno drugim državnim organima (inostrani poslovi, pravosuđe, carine, finansije, inspekcije i sl.). Vršeci poslove u okvirima svojih nadležnosti koje su propisane pravom, svaki od njih doprinosi spoljnoj zaštiti i zaštiti ustavnog uređenja u sopstvenoj zemlji, međunarodno priznatih normi zaštite ljudskih prava, kao i ekonomskih, političkih i drugih odnosa u društvu. U tom smislu, da bi se integrisao, osmislio i pojačao ukupni uticaj zaštitne funkcije, kao i da bi zaštitna komponenta bila sistematizovana u zasebnu celinu, uspostavlja se uređen sistem – sistem bezbednosti.

Bezbednost kao atribut i funkcija države

Posmatrajući zaštitnu funkciju države kroz napred naveden sistem teorije države, po kome država ima samo jednu funkciju, logično je da pobornici ovog mišljenja smatraju da ne postoji samostalna funkcija bezbednosti. U skladu s tim, bezbednost se može definisati kao jedna od delatnosti. Uz nju se još navode privredne, kulturne i druge delatnosti. Delatnost bezbednosti ostvaruje se, prema njihovom mišljenju, obavljanjem niza pojedinačnih radnji i aktivnosti raznih državnih organa ili drugih subjekata koji na ovaj ili onaj način učestvuju u njoj.

Nasuprot ovom, u teoriji postoje i druga mišljenja, koja bezbednost posmatraju kao funkciju. Kao potvrdu ovog stava navodimo mišljenje S. Kovačevića.⁶ „Kao funkcija - bezbednost je nerazdvojni atribut države i podrazumeva vršenje poslova bezbednosti radi zaštite određenih vrednosti, bez obzira na društveno uređenje, politički sistem i oblik vlasti. Funkcija bezbednosti i organizacija bezbednosti čine sistem bezbednosti“. Slično tome, i drugi autori za pojam bezbednosti vezuju izraz funkcija, pri čemu je shvataju u užem značenju, i to kao deo osnovne funkcije države.

U ustavnim rešenjima i nekim drugim pravnim aktima mnogih zemalja predviđene su sledeće funkcije države:

- obezbeđenje i zaštita državnog suvereniteta;
- obezbeđenje i zaštita nezavisnosti i teritorijalne celokupnosti;

⁶ Kovačević, S.: *Osnovi sistema DSZ*, VŠUP, Beograd, 1980, str. 14.

- vođenje međunarodne politike i međunarodnih odnosa i
- ostvarivanje i zaštita osnovnih sloboda i prava građana (Stajić, Lj., 2011:16).

Navedene funkcije smatraju se osnovom za postojanje savremenih država i spadaju u grupu minimalnih prava svake državne zajednice. Kao takva ona je priznata u celom svetu. U tom smislu postojanje bezbednosne funkcije (delatnosti) države ima dva oblika delovanja:

- a) preventivno, gde svojim postojanjem predstavlja instrument odvratanja od svih oblika i izvora ugrožavanja i
- b) represivno – otklanjanjem uzroka ugrožavanja i eliminisanjem njihovih nosilaca silom na pravno dozvoljen način.

Različita shvatanja pojma bezbednosti

Pojam bezbednosti je veoma kompleksan i izrazito složen društveni fenomen. Tokom istorije pod pojmom bezbednosti su se podrazumevali razni sadržaji. *Etimološki* posmatrano, izraz bezbednost potiče od latinske reči *securitas* – *atis*, što znači bezbednost, odsustvo opasnosti, izvesnost, samopouzdanje, neustrašivost, zaštićenost (*securus* lat. – siguran, bezbedan, pouzdan, neustrašiv, uveren, stalan, čvrst, odan, istinit itd.).

Naznačeni terminološki izraz poslužio je kao osnova za upotrebu u teoretskom izučavanju problema bezbednosti u mnogim zemljama. Tako na primer, u engleskom jeziku koriste se dva izraza: *security* i *safety*. Termin *security* se koristi u smislu „nacionalne bezbednosti“ (*secure* – siguran, osigurati) – *national security*, što implicira ostvarenje i čuvanje državnog nacionalnog interesa, dok termin *safety* označava sposobnost delovanja, kako ne bi došlo do nepoželjne bezbednosne situacije, ili takvih prilika koje mogu da izazovu bezbednosne implikacije.

U francuskom jeziku postoje i koriste se izrazi *securite* i *surete*; a u ruskom jeziku termin *bezopasnost* i znači odsustvo materijalne bede; u italijanskom *sigurezza* (*sicryamente* – sigurno), a u Nemačkoj taj izraz glasi *sicherheit*.

U srpskom govornom području u upotrebi je reč bezbednost. Naime, terminološki, bezbednost se izvodi iz reči bezbedno, što u suštini predstavlja bezopasnost, obezbeđenje s najvećim pouzdanjem, često, odlučno bez kolebanja, stalno bez prekida, odnosno osobinu onoga koji je bezbedan. Konkretnije, odsustvo opasnosti, bezbednost, odlučnost, čvrstina, gotovost, jasnost, određenost, doslednost.⁷

Opasnost, odnosno izloženost povredi i šteti, predstavlja centralni element gramatike bezbednosti. Ukoliko nema opasnosti, nema ni potrebe da se govori o bezbednosti. Stoga, iako to može paradoksalno zvučati, svet bez opasnosti ne bi bio svet *bezbednosti*, već bi to bio svet *bez bezbednosti* (*engl. asecurity*). Za studije bezbednosti pojam opasnost jeste ono što je sila za fiziku, ponuda/potražnja za ekonomiju, ličnost za psihologiju ili moć za politiku, dakle, ona je centralni pojam. Bez razumevanja pojma, klasifikacije, procesa konstrukcije i percepcije bezbednosnih izazova, rizika i pretnji, nemoguće je sistematsko razumevanje bilo koje bezbednosne dinamike (Đukić, S., 2016:115).

⁷ Rečnik srpskohrvatskog i hrvatskosrpskog jezika, Matica srpska i Matica hrvatska, Novi Sad, Zagreb, 1967. godine.

Gramatika bezbednosti sastoji se od nekoliko osnovnih pojmova. To su *opasnost* (ono što ugrožava), *referentni objekat bezbednost* (ono što je ugroženo), *subjekat bezbednosti* (onaj koji štiti) i *sredstva*, odnosno *mere bezbednosti* (način na koji štiti).⁸ Opasnost se može manifestovati kao izazov, rizik ili pretnja. Iako se ove tri vrste opasnosti često izgovaraju zajedno, bez pravljenja jasne konceptualne razlike među njima, ovi pojmovi nemaju isto značenje (Đukić, S., 2016:116).

Često dolazi do mešanja termina bezbednost, sigurnost i zaštita. Međutim, i pored dosadašnjih mišljenja da su bezbednost i sigurnost sinonimi, naučna teorija o bezbednosti upozorava da je potrebno napraviti distinkciju između ta dva pojma. Sigurnost je uži pojam, koji se prvenstveno odnosi na ličnu sigurnost, koju čine prvenstveno *pravna, politička, ekonomska i socijalna sigurnost*, dok je bezbednost *pojam koji obuhvata najširi dijapazon, tj. od lične, preko državne do integralne bezbednosti*.⁹ Zaštita je još uži pojam i od pojmova bezbednost i sigurnost i odnosi se samo na pasivnu komponentu bezbednosti dok savremeni pojam bezbednosti obuhvata i aktivnu komponentu.

Definisanje bezbednosti (problemski pristup)

Za pojam bezbednosti se obično kaže da je nastao kada i živi svet, odnosno čovek. Svako živo biće ima svoju osnovnu preokupaciju, a to je kako opstati (preživeti), kako se razvijati i kako obezbediti nastavak svoje vrste. Tek mnogo hiljada godina kasnije percepcija bezbednosti se proširila na bezbednost čitave društvene zajednice, odnosno države, da bi danas shvatanje bezbednosti bilo mnogo širi pojam i od toga. Zbog toga se, u savremenim uslovima, postavlja pitanje: da li je potrebno ili ne *naučno* definisati pojam bezbednosti i, ako jeste, kako je to moguće utvrditi na jedan opšte prihvatljiv način, jer u naučnim krugovima postoje ozbiljni sporovi o sadržini pojma definicije bezbednosti. Problem nastaje zbog toga što je fenomen bezbednosti na prvi pogled svima poznat, odnosno što većina ljudi ima neku predstavu i shvatanje bezbednosti, pri čemu teškoća nastaje kada ona treba da se definiše.

U skladu s rešenjima kojima su pribegle druge nauke, moguća su dva pristupa rešavanju pomenutih teškoća. Prvi je da se taj pojam definiše negacijom (negativistički), a drugi je da se definiše sadržinski, odnosno pozitivistički. U prvom slučaju, bezbednost bi se definisala kao odsustvo ugrožavanja. Naime, oblici i nosioci ugrožavanja razlikuju se od države do države. U tom smislu, bezbednost treba shvatiti i kao uslov opstanka i razvoja (države, društva, nacije, ljudi i živog sveta na planeti).

Nespojivost i ekstremna suprotstavljenost ciljeva, ponašanja i sredstava nosilaca ugrožavanja i istih elemenata bezbednosti ukazuju nam na to da je moguće (u praksi) uspostaviti samo određeno stanje tolerantnosti između bezbednosti i ne bezbednosti, koje se ostvaruje delovanjem *politike bezbednosti i sistema bezbednosti*.

Najčešće tumačenje pojma bezbednosti polazi od pretpostavke da se pod tim terminom podrazumeva određeno stanje, organizacija, funkcija ili sistem, ili sve to zajedno.¹⁰

⁸ Oslanjajući se na teoriju sekuritizacije, ovim elementima moguće je dodati još i sekuritizujuće aktere, funkcionalne aktere i publiku. Videti Glavu I, Poglavlje 5 o kopenhaskoj školi studija bezbednosti.

⁹ Lj. Stajić, R. Gaćinović: *Uvod u studije bezbednosti*, Draslar partner, Beograd, 2007, str. 24.

¹⁰ Ranije smo videli da se bezbednost može posmatrati i kao filozofija i kao politika.

Priklanjanje jednom od navedenih stavova autora koji se bave ovim problemom zavisi, uglavnom, od ugla posmatranja: da li se pojam bezbednosti vezuje za zaštitnu funkciju države, za određene radnje i aktivnosti, za filozofska, politička ili slična gledišta.

Pri određivanju pojma bezbednosti polazi se, uglavnom, od stava da je bezbednost osnovni atribut svake države i da je vezana za njenu zaštitnu funkciju. Kao funkcija u određenom društvu, sistem bezbednosti može biti različito organizovan, u zavisnosti od karaktera društva. Tako se, u osnovi, razlikuju tri vida funkcije: a) zasnovana na čisto vojnim principima zaštite i tipično militarističkim oblicima državne organizacije; b) kao vid klasične državne zaštite i v) kao oblik kombinacije državnog, odnosno društvenog mehanizma zaštite u sistemima koji idu na određene oblike podruštvljavanja funkcije bezbednosti (Stajić, Lj., 2011:23).

Na sličan način pojam bezbednosti se definiše i u *Vojnom leksikonu*:

„U odnosu na suštinu i stvarno značenje bezbednost se može definisati kao stanje organizacija i funkcija bezbednosti. Bezbednost kao stanje predstavlja zaštićenost nekog dobra, vrednosti i tekovine društva. U političko-bezbednosnom smislu, obuhvata celokupnu zaštićenost države od svih vidova subverzivne delatnosti spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja i drugih štetnih delatnosti i uticaja. S obzirom na opasnosti koje sobom nose delatnosti spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja, bezbednost može biti spoljna i unutrašnja. Spoljna bezbednost se odnosi na nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet države, a unutrašnja na nesmetano funkcionisanje konkretnog ustavnog poretka, odnosno društveno-političkog, ekonomskog i pravnog sistema i zaštićenosti drugih dobara, vrednosti i objekata zaštite. Kao mehanizam zaštite, bezbednost ima različite oblike organizacionih formi (državnih i društvenih organa i organizacija) i različitih obeležja zasnovanih i regulisanih ustavnim i drugim zakonskim aktima ili odlukama političke vlasti.

Kao funkcija bezbednost je nerazdvojni atribut države, bez obzira na karakter uređenja, politički sistem i oblik vlasti. U realizaciji bezbednosti kao stanja, organizacije i funkcije u obezbeđenju spoljne i unutrašnje zaštićenosti države i društva istovremeno učestvuju svi subjekti bezbednosti, kao i neki drugi društveni subjekti (nevladine organizacije i agencije). Pored ovih postoji bezbednost u tehničkom smislu – bezbednost saobraćaja, bezbednost veza i slično“.¹¹

Nešto drukčija definicija pojma bezbednosti navodi se u *Maloj političkoj enciklopediji*:

„Bezbednost u najširem političko-pravnom smislu obuhvata mere i aktivnosti čuvanja i zaštite od ugrožavanja nezavisnosti i integriteta jedne zemlje (države, nacije) i unutrašnjeg ustavnog i pravnog poretka. U prvom slučaju se govori o spoljnoj, a u drugom o unutrašnjoj bezbednosti.

Prema objektu zaštite razlikuju se:

a) nacionalna bezbednost; b) javna bezbednost; v) kolektivna bezbednost; g) lična i imovinska bezbednost“.¹²

Veoma značajnim shvatanjem pojma bezbednosti čini nam se i ono koje je opisao Slobodan Miletić¹³. „Bezbednost je, naime, imenica, i to apstraktna, odnosno misaona imenica koja nije materijalne prirode, dakle ne može se opipati, već se samo oseća i zamišlja“.

¹¹ *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd, 1981.

¹² *Mala politička enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1966.

¹³ Miletić, S.: *Policijsko pravo*, Policijska akademija, Beograd, 1997.

Na kraju S. Miletić definiše bezbednost kao „pravno uređivanim i obezbeđivanim društvenim odnosima, uspostavljeno, održavano i unapređivano stanje u državi, koje omogućava efektivnu zaštićenost države i građana koji u njoj žive od svih (spoljnih i unutrašnjih) protivpravnih akata (aktivnosti) kojima se ugrožava ustavni poredak, suverenitet, nezavisnost i teritorijalna celokupnost države, rad državnih organa, obavljanje privrednih i društvenih delatnosti i ostvarivanje slobode, prava i dužnosti čoveka i građanina“.¹⁴

Kao prilog tumačenju pojma bezbednost navodimo definiciju jedne studije UN o bezbednosti koja je rađena 1986. godine: „Bezbednost je stanje u kome države smatraju da nema opasnosti od vojnog napada, političkog pritiska ili ekonomske prisile, tako da mogu slobodno da se razvijaju i napreduju“.¹⁵

Savremeno shvatanje pojma bezbednosti

Bez obzira na to što pomenute definicije smatramo dobrim ostvarenjima u definisanju pojma bezbednosti, današnje shvatanje tog pojma zahteva da se ti pokušaji dopune novim elementima koji bliže određuju savremeno shvatanje sadržaja svojstva koje nazivamo bezbednost.

U skladu s tom premisom, a uvažavajući sve navedeno, bezbednost možemo da definišemo na sledeći način.

Bezbednost je svojstvo nekog realnog društvenog, prirodnog ili tehničkog subjekta (bića, tvorevine ili stvari) ispoljeno kao uspostavljeno, održano i unapređeno stanje i(li) vrednost, a koja se izražava kroz ispunjenost minimuma određenih (bezbednosnih) standarda svojstvenih tom subjektu, a što mu omogućava realnu osnovu za opstanak, rad, rast i razvoj bez obzira na nosioce, oblike, vreme i mesto ugrožavanja.

Iz definicije se vidi da je reč o složenoj kategoriji multi disciplinarnog karaktera, pa treba ukazati na njene elemente kako bi se lakše shvatila suština ovog pojma koji je opet posledica složenosti pojave o kojoj govorimo. Ti elementi definicije su:

- svojstvo;
- realni društveni, prirodni, i tehnički subjekt;
- stanje i/li vrednost;
- ispunjenost minimuma bezbednosnih standarda i
- omogućavanje opstanka, rada, rasta i razvoja.

Bezbednost kao svojstvo ukazuje nam na to da je reč o nerazdvojnem atributu društvenog, prirodnog ili tehničkog subjekta koje može biti biće (čovek, životinja, insekt i dr.), ljudska ili prirodna tvorevina (država, korporacija, međunarodna organizacija i dr.) ili tehnička i tehnološka komponenta – uređaj ili aparat (mašina, most, automobil, nuklearna centrala i sl.), bez kojeg taj subjekt ne bi mogao ni da postoji u svojoj osnovnoj funkciji. Iz navedenog proističe da nepostojeći subjekti (bivše države, mrtva bića, mašine koje ne rade i dr.) nemaju svojstvo bezbednosti. Isto tako nerealno, nematerijalno ne-biće, Bog, smrt, ljubav, mržnja nemaju svojstvo bezbednosti (Stajić, Lj., 2011:29).

Ovakvo shvatanje svojstva nekog subjekta znači da ono postaje i njegova vitalna (najvažnija) vrednost. Pod vrednošću podrazumevamo idealno stanje izvesnih standar-

¹⁴ Miletić, S.: *Policijsko pravo*, Policijska akademija, Beograd, 1997, str. 13.

¹⁵ *Conception de la securite*, Serie d'etudes 14, Publication des Nations Unies, 1986, A/40/553.

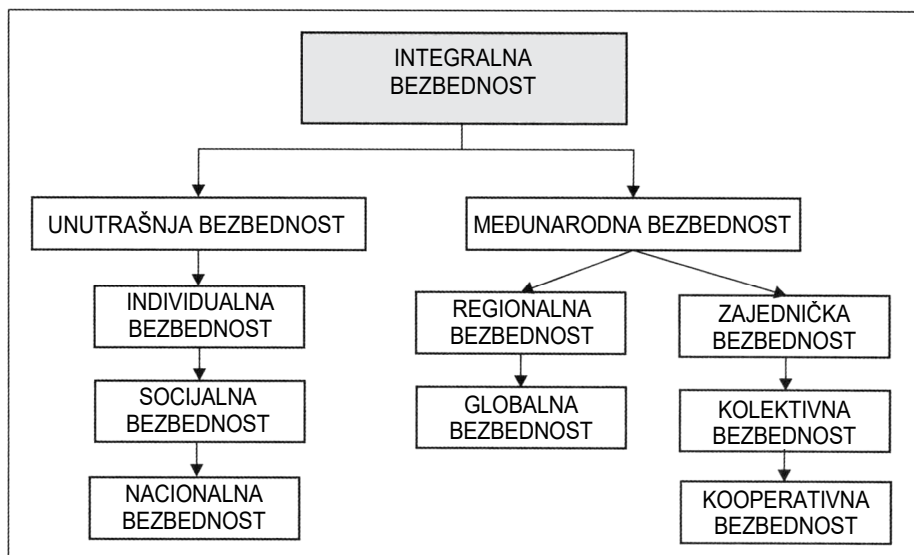
da, sadržaja, normi, pojava i shvatanja koja im ljudi pridaju. Vrednosti su promenljive i različito se definišu kroz istoriju (primer slobode, nezavisnosti, pravde, morala, teritorije, sistema vladavine i dr.). Mogu da budu materijalne i nematerijalne, a dele se na individualne, grupne, nacionalne i međunarodne.

Bezbednost kao *stanje* definiše se kao zamišljeni standard zaštićenosti subjekata od svih oblika i nosilaca ugrožavanja bez obzira na vreme i mesto njihovog ispoljavanja i delovanja.

Osim navedenog, treba istaći da bezbednost, osim materijalne, obuhvata i nematerijalnu sferu (pravde, morala, vere) i ispoljava se kao dinamička (razvojna) kategorija koja u sebi sadrži vremenske, prostorne, misaone i istorijske promene i činioce. Na kraju treba reći da se kroz istoriju iz osnovnog pojma javlja bezbroj drugih izvedenih pojmova koji se odnose na pojedina svojstva, stanja i vrednosti, kao što su: bezbednost saobraćaja, bezbednost veza, bezbednost države, bezbednost zdravlja, bezbednost nuklearne centrale, bezbednost življenja i slično.

Klasifikacija bezbednosti

Primenjujući naučni pristup izučavanju problematike bezbednosti, treba izvesti klasifikaciju, tj. raščlaniti bezbednost na vrste, kako bi se kvalitativnom analizom delova bezbednosti ostvarila naučna identifikacija bezbednosti kao opšte vrednosti savremenog sveta. Uvažavajući naučni pristup, bezbednost se deli na unutrašnju (individualna, socijalna i nacionalna) i međunarodnu (regionalna, globalna, zajednička, kolektivna i kooperativna) bezbednost.¹⁶

Slika 1 – Klasifikacija bezbednosti
Izvor: autor (Prema: Stajić, Lj., 2011)

¹⁶ Lj. Stajić, R. Gaćinović: *Uvod u studije bezbednosti*, Draslar partner, Beograd, 2007, str. 35.

Integralna bezbednost se definiše kao sveukupna ili celovita bezbednost. Predstavlja sublimat unutrašnje i međunarodne bezbednosti, ali ne kao prosti zbir tih dveju bezbednosti, već kao nova vrednost koja se štiti. Ne možemo govoriti o bilo kakvoj, pa ni unutrašnjoj ni međunarodnoj bezbednosti ako je bilo koji element tih bezbednosti značajnije ugrožen. Kao sveobuhvatna, integralna bezbednost je jedna i jedinstvena i sa tog stano-višta je nedeljiva. Njena podela na unutrašnju i međunarodnu je uslovna više iz pedagoških i praktičnih razloga zbog lakšeg objašnjenja i učenja. Pošto se savremene države, danas, napadaju na svim poljima (porodica, vera, vlast, ustavno uređenje, spoljna politika, ekonomija, sistem bezbednosti itd.) onda i država mora svim svojim snagama da se suprotstavlja tim napadima. Integralni napad traži integralnu odbranu.

Unutrašnja bezbednost se sastoji od individualne, socijetalne i nacionalne bezbednosti od kojih su svaka za sebe posebne vrednosti koje se štite kako sistemom bezbednosti tako i drugim društvenim merama.

Individualna bezbednost je mera stabilnosti, zaštićenosti i demokratskičnosti jednog društva bez čega nema ni individualne bezbednosti. Određena je i ograničena pravom date države. Kao takva mera individualne bezbednosti različita je od države do države. Najčešće se opisuje odnosom između pojedinaca i grupa sa različitim potrebama i interesima, kao i vladavina prava i poštovanju ljudskih i građanskih sloboda. U uzročno-posledičnoj je vezi sa socijetalnom i nacionalnom bezbednošću.

Socijetalna bezbednost je sposobnost društva da istraje u svom suštinskom karakteru bez obzira na moguće i stvarne pretnje. To je sposobnost države da opstane u teškim trenucima po njen teritorijalni integritet i suverenitet održavajući svoje tradicionalne obrasce, jezik, kulturu, religijski i nacionalni identitet i običaje.

Nacionalna bezbednost je pojam koji se češće nego drugi objašnjava u našoj literaturi. Pod njim se podrazumeva željeno stanje zaštićenosti države koje se postiže eliminisanjem pretnji i rizika po vitalne vrednosti države. Iz toga proističe da je to više značajan pojam koji u najopštijem smislu predstavlja stanje u kome država smatra da joj ne preti vojni napad, politički pritisak ili ekonomsko ugrožavanje spolja, kao ni ekstremni politički, ekonomski, ideološki, verski ili kulturni atak iznutra, tako da država može normalno da se razvija samostalno ili u zajednici sa drugim državama.

Sam pojam *nacionalna bezbednost* nalazi se u upotrebi od 1943. godine, kada je Valter Lipman (Walter Lipman) u svom delu „*U. S. Foreign Policy*” prvi put upotrebio ovaj termin. Posle Drugog svetskog rata ovaj pojam je našao široku primenu u političkom rečniku savremenih država. U tom kontekstu on je upotrebljavan da označi unutrašnju i spoljnu bezbednost države, odnosno bezbednost države u odnosu na spoljne i unutrašnje izvore ugroženosti. Radi se, dakle, o nacionalnoj bezbednosti jedne države koja obezbeđuje opstanak i normalno delovanje države sa svim elementima njene nezavisnosti, teritorijalne celovitosti i ustavnog poretka.¹⁷

Međunarodna bezbednost se može pratiti još od perioda oblikovanja prvih teritorijalnih zajednica ljudi - plemena. Prvi pisani dokument koji svedoči o regulisanju odnosa između država datira još od 3100 godine pre n. e. Radi se o pisanom ugovoru (na kamenom spomeniku) kojim se regulišu granice između dva mesopotamska grada – države Logoma i Ume.¹⁸

¹⁷ Jovanović, B., Časopis „*Policija i sigurnost*”, br. 1-2, Zagreb, 1997. godine, str. 6.

¹⁸ Lj. Aćimović: *Nauka o međunarodnim odnosima*, Institut za međunarodnu politiku i pravdu, Beograd, 1987., str. 20.

Današnja dinamika razvoja međunarodnih odnosa, posebno procesi globalizacije sa razvijenijim vezama između država i regiona, i izmenjena shvatanja u oblasti zadovoljavanja nacionalnih interesa, sve manje zavise od političkih koncepata velikih sila. U takvim uslovima veći značaj u izgradnji unutrašnje i međunarodne bezbednosti imaju politički, ekonomski, tehničko-tehnološki, socijalni, kulturni i drugi faktori, pa je u budućnosti svako zasnivanje međunarodnih odnosa samo na moći i sili, sa aspekta demokratskih procesa i globalne bezbednosti, duboko prevaziđen politički koncept.

Polazeći od te činjenice izgradnja stabilne međunarodne bezbednosti treba da bude uslov za opstanak i uspešan razvoj država, i stabilna osnova za eliminisanje svih konflikata koji mogu dovesti u pitanje stabilnost i bezbednost nacionalnih država. Otuda, *međunarodnu bezbednost možemo definisati kao sveukupno stanje međunarodnih odnosa u kojima se svi članovi međunarodne zajednice osećaju bezbednim i sigurnim i u kojima postoje izgrađeni efikasni mehanizmi zaštite nacionalnih država od svih oblika ugrožavanja i ugroženosti njihove bezbednosti*¹⁹ (Stajić, Lj., 2011:34).

Regionalna bezbednost je deo međunarodne bezbednosti koja se fokusira na jedan region – primer region Jugoistočne Evrope, čiji je Srbija sastavni deo.

Rizici od izbijanja ratova i drugih oružanih sukoba na evropskom prostoru znatno su smanjeni, ali nisu potpuno otklonjeni. To se posebno odnosi na zemlje u istočnoj i jugoistočnoj Evropi, koje su u procesu tranzicije suočene sa ekonomskim, socijalnim i političkim problemima i poteškoćama, što može, u određenim okolnostima, da izazove porast napetosti.

U postojećim uslovima OEBS, EU i NATO ključni su elementi evropske bezbednosne arhitekture. Oni su odlučujući faktori u kreiranju različitih, pa i bezbednosnih odnosa. Od sposobnosti njihovog prilagođavanja brojnim novim izazovima, konstantnim rizicima i stalnim pretnjama bezbednosti, kao i od karaktera odnosa koje će te asocijacije uspostavljati sa ostalim akterima savremene međunarodne zajednice, najviše zavisi bezbednost evro atlanskog prostora i sveta u celini.

Pojmovi *kolektivna bezbednost* i *kolektivna odbrana* su termini koji označavaju dva koncepta bezbednosti koji su nastali u XX veku. Oba koncepta podrazumevaju jednu dugoročnu, formalnu obavezu između grupa država da se štite bezbednosni interesi pojedinačnih članica njihovih zajedničkih sfera.²⁰

Kolektivna bezbednost je termin koji označava dogovoreno, koordinisano i održivo stanje bezbednosti unutar grupe suverenih država, ostvareno delovanjem zajedničkog sistema bezbednosti.

Prema istaknutom britanskom advokatu Adamu Robertsu „kolektivna bezbednost je sistem bezbednosti na regionalnom i svetskom nivou, u kojem svaka država prihvata obavezu da je bezbednost jedne od njih briga svih ostalih država, i one pristaju da se uključe u kolektivni odgovor na pretnje ili narušavanje mira“.²¹

¹⁹ Lj. Stajić, R. Gaćinović: *Uvod u studije bezbednosti*, Draslar partner, Beograd, 2007, str. 48.

²⁰ Ričard Koen, *Saradnja u bezbednosti - Novi horizonti za međunarodni poredak*, Fond za otvoreno društvo – Srbija, Beograd, 2005, str. br. 5. Evropski centar za studije bezbednosti Džon K. Maršal, rasprave Centra Džon K. Maršal br. 3, Garmish-Paterkirchen, 2005., str. 5.

²¹ Isto, str. 22.

U definiciji kolektivne bezbednosti Adama Robertsa govori se o kolektivnom odgovoru, a ne pominje se upotreba vojne sile. Osnovna razlika između sistema kolektivne odbrane i kolektivne bezbednosti je ta što se u sistemu kolektivne odbrane upotrebljava vojna sila kada se radi o zajedničkoj odbrani, a u sistemu kolektivne bezbednosti to nije slučaj.

Osnovne institucije sistema kolektivne bezbednosti su: Ujedinjene nacije (UN) i Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE).

Zajednička bezbednost postoji recimo, u okviru Evropske unije ili Zajednice nezavisnih država – ZND. Predstavnici EU tvrde da koncept zajedničke bezbednosti i odbrane zemalja članica EU nije u koliziji sa konceptom kolektivne bezbednosti u OUN, niti sa kooperativnom bezbednošću i kolektivnom odbranom NATO.

Za zemlje članice EU, uloga OUN u oblasti međunarodne bezbednosti je i dalje primarna. Za uključivanje evropskih snaga u akcije očuvanja mira i bezbednosti i dalje je neophodan mandat OUN. Takođe, i politika evropske bezbednosne saradnje ne dovodi u pitanje transatlantsku vezu, već je uspostavljena politika dogovaranja o upotrebi zajedničkih kapaciteta sa NATO-om.

Kooperativna bezbednost je termin koji povezuje kolektivnu bezbednost sa opštim pristupom bezbednosti. Ovaj pojam najčešće se određuje kao „širok pristup bezbednosti, multi disciplinarnog opsega, koji u svojoj osnovi favorizuje uveravanje u odnosu na odvratanje; uključivanje pre nego isključivanje; ne vojna rešenja u odnosu na vojna; podrazumeva da su države prvenstveni činioци sistema bezbednosti, ali prihvata da nedržavni činioци mogu imati važnu ulogu; ne zahteva formalno stvaranje bezbednosnih ustanova, ali ih ne isključuje i ne isključuje vrednost stvaralačke navike dijaloga na multilateralnoj osnovi“.²²

Teorija sistema bezbednosti

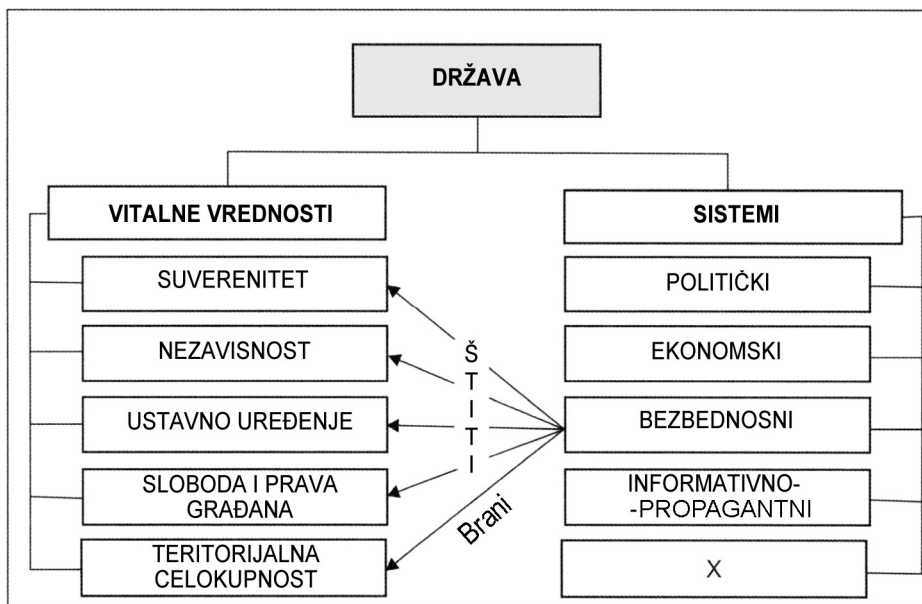
Teorija bezbednosti

Osim opšteg cilja, sistem bezbednosti države obuhvata skup primarnih i sekundarnih, trajnih i privremenih, unutrašnjih i spoljnih, kratkoročnih i dugoročnih ciljeva. Naravno, ti raznovrsni ciljevi međusobno su povezani i imaju svoje mesto u hijerarhiji prioriteta njihovog ostvarivanja. Prema Aristotelovom shvatanju, „postoje, naime, dve vrste stvari od kojih zavisi sreća u svim državama. Jedno je postaviti pravilan cilj i svrhu, a drugo pronaći sredstva koja vode ostvarenju tog cilja“.

Svaki sistem je deo većeg sistema. Svaka država formira više velikih sistema, pod sistema i mikro sistema. Između njih postoje vertikalne i horizontalne veze, posredstvom kojih oni funkcionišu kao globalni državni i društveni sistem (slika 2).²³

²² Bruno Simma, *Parlamentarni nadzor bezbednosnog sektora - Načela, mehanizmi i praksa*, Charter of the United Nations, Interparlamentarna unija i Ženevski Centar za kontrolu oružanih snaga, Beograd, 2003, str. 17.

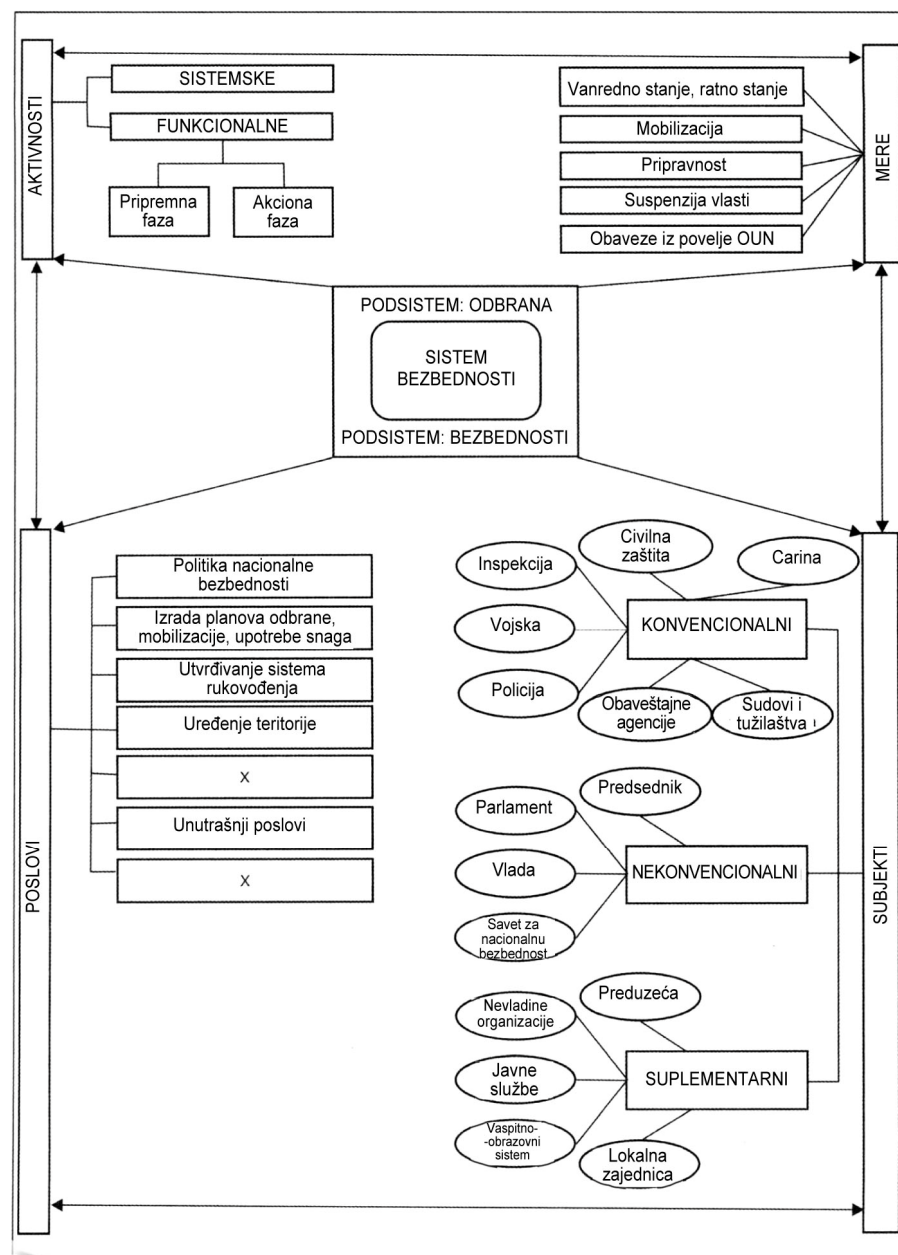
²³ Mijalkovski, M: *Ugrožavanje bezbednosti države*, Vojno delo, broj 2/1998, str. 169-189.

Slika 2 – Šema sistema, pod sistema i mikro sistema u državnoj organizaciji
Izvor: autor (Prema: Mijalkovski, M.)

Elementi sistema bezbednosti u širem smislu su: aktivnosti, mere, poslovi, subjekti i snage (slika 3).²⁴

²⁴ Isto.

Slika 3 – Elementi sistema bezbednosti u širem smislu
 Izvor: autor (Prema: Mijalkovski, M.)

Subjekti i snage čine, kao što naglašava M. Mijalkovski, „mozak i kostur“ sistema i oni svojom nadležnošću, delokrugom, opremom i načinom delovanja doprinose ostvarenju ciljeva sistema.

Aktivnosti su najznačajniji element, jer se pomoću njih ostvaruje funkcija sistema, tj. obezbeđenje takvog stanja u državi i društvu kojim se otklanjaju ili neutrališu većina ili sve pretnje njenim vitalnim vrednostima, bilo da one dolaze spolja bilo iznutra. U vezi s tim, treba razlikovati dve grupe aktivnosti: sistemske (koncipiranje, organizovanje, uspostavljanje i unapređenje sistema) i funkcionalne aktivnosti na delovanju (funkcionisanju) sistema.

Mere sistema su radnje (postupci) koje država preuzima da njene snage bezbednosti i odbrane pređu iz normalnog u povišeno stanje, kako bi na odgovarajući način reagovala na opasnost.

Poslovi sistema bezbednosti su radnje i postupci kojima se ostvaruju zadaci bezbednosti.

Termin *teorija bezbednosti* ima dva osnovna značenja:

a) znanje o problematici bezbednosti, odnosno skup rezultata na nauci zasnovanih stavova o bezbednosti i

b) celovito objašnjenje grupe pojava bezbednosti koje podrazumeva i sistematičan opis pojava i zakona čijim delovanjem one nastaju i menjaju se.

Pod teorijom bezbednosti često se podrazumeva sistemski organizovano znanje o pojavama bezbednosti do kojeg se dolazi naučno-metodološkim putem i u tom smislu se to znanje identifikuje sa naukom o bezbednosti.

Neki autori pod teorijom bezbednosti podrazumevaju pokušaj objašnjenja pojava bezbednosti koji sadrži hipotetičke elemente, pravdajući to činjenicom da sva naučna znanja sadrže i hipotetičke elemente, čime je obezbeđen njihov dalji razvoj. Za poslednji način upotrebe termina *teorija bezbednosti* možemo reći da nije sasvim ispravan, zato što u svim naukama, pa i u nauci o bezbednosti, postoje znanja (teorije) koja predstavljaju i označavaju konkretne zakone, kao što su zakoni evolucionog razvoja koji ne sadrže elemente hipoteze.

Shvatanje teorije bezbednosti, u našem slučaju, treba najtešnje povezivati sa praksom bezbednosti, zbog toga što svako teorijsko istraživanje najčešće počinje uočavanjem nekog problema nastalog u procesu praktičnog delovanja. Isto tako, nepobitno je da pravac teorijskog uobličavanja i istraživanja zavisi od praktičnog iskustva istraživača. Kada je reč o bezbednosti, značaj koji društvo pridaje tom problemu zavisi od njegove opšte orijentacije i njegovih praktičnih potreba.

Razvoj teorije bezbednosti i u navedenom smislu stvara mogućnost da se u okvirima datog društva sagledaju objektivne tendencije daljeg kretanja bezbednosnih pojava i prakse i da se svesnim praktičnim angažovanjem to kretanje ubrza i usmeri ka željenom pravcu. Značaj teorije bezbednosti za praksu bezbednosti nije samo u tome da dovodi do svesti o nužnosti potrebe za zaštitom, već i u prilagođavanju metoda i sredstava potrebama eliminisanja svih izvora i oblika ugrožavanja bezbednosti društva na optimalan i po društvo prihvatljiv način.

Teorija bezbednosti je i sredstvo za istraživanje bezbednosnih pojava, jer bez nauci zasnovanih i korektno metodološki obrađenih pretpostavki proisteklih iz istraživanja nema razumevanja bezbednosnih pojava i one ostaju na nivou površnosti. Ta površnost za posledicu ima nepouzdanu rezultate i problem bezbednosti svodi se na empirijske opise.

Dakle, teoriju bezbednosti možemo definisati kao *celovitu čovekovu naučnu misaono-saznajnu aktivnost, izraženu kroz jedinstven skup opšteprihvaćenih stavova na osnovu kojih se objašnjavaju pojave (ne)bezbednosti putem objašnjenja određenih sadržaja, koja se suprotstavlja praksi bezbednosti kao vidljivoj delatnosti, a gde su teorija i praksa dijalektički povezane.*

Teorija bezbednosti, kao i druge opšte društvene teorije, polaze od nekih osnovnih principa, kao što su:

- sveobuhvatnost predmeta istraživanja;
- jednostavnost i jedinstvenost metoda, sredstava i pojmovne aparature;
- potreba za stalnom naučnom potvrdom osnovnih stavova (proverljivost rezultata);
- teorijski, društveni i praktični doprinos i slično (Stajić, Lj., 2011:42).

Pojam i elementi sistema bezbednosti

Pod pojmom *društveni sistem* (za razliku od matematičkih, prirodnih i dr.), najčešće se podrazumeva uređena i od raznovrsnih elemenata ili saznanja sastavljena celina prema unapred definisanom gledištu, a radi ostvarenja nekog društvenog cilja. Pojam sistem obuhvata sledeće elemente:

- 1) postavljen cilj zbog kojeg je sistem uspostavljen;
- 2) snage i sredstva za ostvarenje cilja;
- 3) strukturu elemenata sistema (organizacija) preko kojih se ostvaruju pojedine aktivnosti, a radi ostvarivanja cilja;
- 4) skup aktivnosti pomoću kojih se taj cilj može ostvariti i
- 5) funkciju strukturnih elemenata radi ostvarenja cilja.

Već smo rekli da se svi društveni sistemi uspostavljaju radi zadovoljenja određene društvene potrebe, koja je u skladu s opštim ciljem. U tom smislu kažemo da je *sistem bezbednosti organizovan društveni sistem preko kojeg naše društvo ostvaruje funkciju zaštite svojih vitalnih vrednosti radi opšteg napretka i razvitka društva*. Svi društveni sistemi se formiraju radi ostvarenja trajnih ciljeva, pa za sistem bezbednosti kažemo da je trajan sistem, jer je potreba zaštite jednog društva od svih oblika i izvora ugrožavanja trajna potreba. Za sistem bezbednosti kažemo da je sistem koji u najvećoj meri zavisi od ljudske aktivnosti. Ovo stoga što su ljudi (pojedinačno ili grupno) zajedno sa svojim delovanjem i interesima osnovni izvori ugrožavanja bezbednosti zajednice. Ali, isto tako, ljudi su ti koji postavljaju društvene ciljeve, uspostavljaju cilj sistema bezbednosti i svesnim i nužnim udruživanjem napora preko sistema bezbednosti ostvaruju taj cilj.

Svaki sistem, pa tako i sistem bezbednosti, odlikuje se svojom efikasnošću. Karakteristika sistema bezbednosti jeste, između ostalog, i u tome što njegova efikasnost ne zavisi od njega samog, ma kako on bio organizovan, već i od relevantnih okolnosti koje ga okružuju i u kojima deluje. Iz toga proističe da sistem bezbednosti nije sam sebi svrha, već posledica potrebe da se preko njega, odnosno njegovim delovanjem, ostvare određeni društveni ciljevi. Preko njega se u određeni i na pravu zasnovani odnos stavljaju ljudi, sredstva i način njihovog delovanja.

Sistem bezbednosti je vrlo složen sistem i organizovan je preko hijerarhijske strukture, odnosno pod sistema i mikro sistema.

Podsistem, po pravilu, ostvaruje jednu aktivnost, kao deo opšte aktivnosti, dok mikro sistem povezuje više manjih aktivnosti i funkcioniše na užem prostoru (opština, region, republika).

Svaki sistem može da ima jedan ili više oblika aktivnosti i deli se na onoliko pod sistema koliko ima oblika aktivnosti. Specifičnost sistema bezbednosti, koja dalje govori o njegovoj složenosti, ogleda se u tome što su njegovi podsystemi organizovani kao sistemi, jer svaki ima posebne snage, sredstva, metode, pravila i metode rada.

Dakle, ako bismo želeli da definišemo sistem bezbednosti, onda bismo mogli da kažemo da je to *oblik organizovanja i funkcionisanja društva u sprovođenju mera i aktivnosti na preventivnom i represivnom planu, koje se preduzimaju radi očuvanja suvereniteta i integriteta države, njenog ustavom utvrđenog poretka, prava i sloboda građana, kao i svih ostalih društvenih i međunarodnih vrednosti od svih oblika i nosilaca ugrožavanja, bez obzira na mesto i vreme izvršavanja* (Stajić, Lj., 2011:44).

Osnovna funkcija sistema bezbednosti zasniva se i ogleda u pravovremenom otkrivanju i sprečavanju svih oblika neprijateljske i anti društvene delatnosti kojima se ugrožavaju osnovne vrednosti društva.

Svi savremeni sistemi bezbednosti, shodno svojoj funkciji, zadatku i ulozi, organizuju veći broj subjekata koji svojom ukupnom delatnošću omogućavaju ispunjavanje društvenih ciljeva zbog kojih su organizovani. Ti subjekti sistema bezbednosti na osnovu propisanih pravnih normi obavljaju poslove bezbednosti kojima se ostvaruju konkretni zadaci u ostvarivanju bezbednosti.

Subjekti sistema bezbednosti su organi i službe bezbednosti. Međusobna uslovljenost i zavisnost funkcionisanja i doprinosa bezbednosti svih subjekata sistema zasniva se na njihovoj komplementarnosti u okviru organizovanja i funkcionisanja sistema bezbednosti.

Na osnovu karakteristika, ali i uslova u kojima subjekti sistema bezbednosti ostvaruju svoju ulogu, kao osnovni nosioci sistema bezbednosti navode se država i njeni građani, dok se subjekti dele na konvencionalne, nekonvencionalne i suplementarne.

Konvencionalni subjekti sistema bezbednosti su:

- policija;
- vojska, sa svojim organima specijalizovanim za poslove bezbednosti;
- obaveštajne službe (agencije);
- sudovi;
- carina;
- tužilaštvo;
- inspekcije;
- organi za izvršenje krivičnih sankcija i dr.

Nekonvencionalni subjekti sistema bezbednosti su:

- zakonodavni organ (skupština);
- izvršni organi (predsednik republike, vlada i dr.);
- organi inostranih poslova (mada njihovi delovi - službe - mogu pripadati konvencionalnim subjektima).

Suplementarni subjekti sistema bezbednosti jesu:

- lokalna zajednica i organi lokalne samouprave;
- javne službe;
- preduzeća i druge organizacije;

- vaspitno-obrazovni sistem;
- nevladine organizacije;
- crkva;
- građani.

U tom pogledu kao osnovni elementi organizacione strukture sistema bezbednosti javljaju se:

- ministarstvo za unutrašnje poslove;
- vojska;
- obaveštajne agencije;
- ministarstvo za inostrane poslove;
- tužilaštva;
- sudovi i dr.

Sistem bezbednosti u strategiji nacionalne bezbednosti

Sistem bezbednosti je odraz društva i jedan od njegovih najvažnijih pod sistema. Društvene težnje se, uglavnom, odnose na zaštitu vitalnih vrednosti društva²⁵ gde bezbednost (lična, nacionalna, državna, regionalna, međunarodna) ima najznačajnije mesto upravo zato što su sve druge vrednosti ugrađene u bezbednost, a bezbednost je vezivno tkivo i uslov opstanka svih drugih društvenih vrednosti koje država i međunarodna zajednica definišu i štite svojim aparatom prisile čiji je ekvivalent sistem bezbednosti.

Društvene mogućnosti ogledaju se u moći jedne države (društva) da svoje težnje ostvare preko organizovanog sistema bezbednosti koji, iako egzistira samostalno, deo svojih funkcija realizuje sa susednim, regionalnim, nadnacionalnim i međunarodnim univerzalnim sistemima. Tu se, pre svega, misli na zaštitu, očuvanje i unapređenje kolektivnih i međunarodnih vrednosti. U tom smislu, moć države podrazumeva moć znanja, ekonomsku moć i moć sile (vojsku i policiju), a determinante te moći su: vojno bezbednosne, morfološke, demografske, organizacione i ekonomske pretpostavke kao i spoljna integracija.

Za realizaciju osnovnog državnog cilja u svim državama, pa i u našoj, uvek postoji više subjekata, unutrašnjih, političkih, vojnih, bezbednosnih, spoljnopolitičkih i drugih, što je svakako naša neminovnost i prednost. Dakle, problem nastaje usled toga što je neophodan jedinstven cilj ka kome svi teže, a radi ostvarenja funkcije države. Cilj je kohezioni i korektivni faktor svih subjekata koji učestvuju u zaštiti bezbednosti i ostvarenju osnovne funkcije države. To podrazumeva visok stepen organizovanosti, koordinacije i kontrole izvršnih, zakonodavnih i sudskih stubova države kako bi svi profesionalni subjekti svoju funkciju ostvarivali na ciljno koordinisan način, pri čemu državni aparat ima odgovornost za tu koordinaciju. Osnov te koordinacije svakako je strategija nacionalne bezbednosti koja je polazište za sve funkcije od planiranja do kontrole.

---

²⁵ Pod vrednostima podrazumevamo idealno svojstvo izvesnih standardnih normi, pojava, stanja i sadržaja svesti, koje im ljudi pridaju, a koje se sastoji u tome da te vrednosti čini poželjnim za ljude. Tako je društvena vrednost svaka vrednost koja ima veliki značaj za pojedinca, grupu, državu ili međunarodnu zajednicu. Društvene vrednosti nisu iste za sva društva.

Pravilno odmeren i ciljno opredeljen strateški koncept bezbednosti, uslov je ostvarivanja bezbednosti, a time i opstanka malih država. U tom smislu nema mesta subjektivnom pristupu političkih aktera, jer sam termin strategija sugerise na dugotrajnost - a to znači da trenutnim političkim interesima tu nema mesta.

U pristupu definisanja sistema nacionalne bezbednosti postoje dve mogućnosti: prvo, da se sistem nacionalne bezbednosti definiše u najširem smislu i drugo da se definišu samo osnovni elementi sistema nacionalne bezbednosti. S obzirom na to da je reč o strateškom dokumentu obavezujućem za sve (ostale) subjekte društva i države, smatramo da je prvi model ispravniji i svrsishodniji.

Izgradnja sistema nacionalne bezbednosti, svakako obuhvata više zadataka. Među prvima je definisanje strategije nacionalne bezbednosti kao osnovnog političko-bezbednosnog dokumenta koji oslikava postulate spoljne i unutrašnje politike na polju bezbednosti, odnosno njenu opredeljenost da sopstvenim sistemom bezbednosti izgrađenim na nacionalnim potencijalima i u saradnji s drugim sistemima i međunarodnim bezbednosnim organizacijama ostvari i očuva nacionalnu bezbednost države u najširem smislu tog pojma.

Pogrešno bi bilo, međutim, zaključiti da je reč o izolovanom sistemu. Sistem bezbednosti je deo društva, dakle društveni podsistem koji je odraz društva (kada ga posmatramo iznutra), s jakim vezama i uticajima koje trpi i daje prema svom okruženju, ali i prema međunarodnom sistemu bezbednosti, čiji je sastavni deo. Sistem bezbednosti teško može da egzistira bez saradnje s drugim sistemima i međunarodnim organizacijama, čak i kada su im interesi trenutno suprotstavljeni.

Zaključak

Kroz istoriju pojam „bezbednosti“ je menjao svoje značenje. Tako danas postoji veliki broj definicija bezbednosti, koje zavise od konteksta u kome se ovaj termin upotrebljava. U političkim naukama i nauci o međunarodnim odnosima on predstavlja jedan od centralnih pojmova, a nastala je i zasebna pod disciplina - studije bezbednosti - u čijem se centru pažnje nalazi ovaj pojam.²⁶

Današnji svet, naročito Evropa kao sinonim demokratije i vladavine prava, suočava se sa najvećom krizom bezbednosti od kraja hladnog rata. Tokom hladnog rata bezbednost je, pre svega, imala državno centrično i vojno značenje. Mogućnost izbivanja nuklearnog ili konvencionalnog rata između supersila bila je centralna bezbednosna preokupacija. Danas se pojam bezbednosti s jedne strane proširio sa vojnog na druge sektore, a s druge strane probudio, sa države na nedržavne referentne objekte. Tako su nastali pojmovi kao što su ekonomska, socijetalna, ekološka, politička, ljudska, kolektivna i globalna bezbednost. Osim toga, pojam bezbednosti se i obogatio, tako da se sada ne razmatra samo sa stanovišta strategijskih studija u cilju „rešavanja problema“, već i sa stanovišta filozofije, sociologije, antropologije i drugih društvenih disciplina radi kritičkog preispitivanja izvora (ne)bezbednosti. (Đukić, S., 2016).

²⁶ Ova disciplina se ponekad naziva još i "nauka o bezbednosti" ili "studije međunarodne bezbednosti".

Sistem bezbednosti je vrlo složen sistem i organizovan je preko hijerarhijske strukture, odnosno pod sistema i mikro sistema. Svaki sistem, pa tako i sistem bezbednosti, odlikuje se svojom efikasnošću. Svaki sistem je deo većeg sistema. Svaka država formira više velikih sistema, pod sistema i mikro sistema. Između njih postoje vertikalne i horizontalne veze, posredstvom kojih oni funkcionišu kao globalni državni i društveni sistem.

Ako bismo želeli da definišemo sistem bezbednosti, onda bismo mogli da kažemo da je to *oblik organizovanja i funkcionisanja društva u sprovođenju mera i aktivnosti na preventivnom i represivnom planu, koje se preduzimaju radi očuvanja suvereniteta i integriteta države, njenog ustavom utvrđenog poretka, prava i sloboda građana, kao i svih ostalih društvenih i međunarodnih vrednosti od svih oblika i nosilaca ugrožavanja*, bez obzira na mesto i vreme izvršavanja.

Osnovna funkcija sistema bezbednosti zasniva se i ogleda u pravovremenom otkrivanju i sprečavanju svih oblika neprijateljske i anti društvene delatnosti kojima se ugrožavaju osnovne vrednosti društva.

Elementi sistema bezbednosti u širem smislu su: *aktivnosti, mere, poslovi, subjekti i snage*. *Subjekti sistema bezbednosti* su organi i službe bezbednosti. Međusobna uslovljenost i zavisnost funkcionisanja i doprinosa bezbednosti svih subjekata sistema zasniva se na njihovoj komplementarnosti u okviru organizovanja i funkcionisanja sistema bezbednosti. Na osnovu karakteristika, ali i uslova u kojima subjekti sistema bezbednosti ostvaruju svoju ulogu, kao osnovni nosioci sistema bezbednosti navode se država i njeni građani, dok se subjekti dele na konvencionalne (policija, vojska, obaveštajne službe-agencije, sudovi, carina, tužilaštvo i dr.), nekonvencionalne i suplementarne.

Strategija nacionalne bezbednosti predstavlja izraz saglasnosti relevantnih političkih činilaca, državnih institucija, organizacija civilnog društva i građana pri utvrđivanju opšteg pristupa i načina ostvarivanja zaštite nacionalnih interesa, u skladu sa aktuelnim i procenjenim izazovima, rizicima i pretnjama bezbednosti Republici Srbiji.

Strategija nacionalne bezbednosti je dokument kojim se međunarodnoj i domaćoj javnosti transparentno stavljaju na uvid ključna strateška opredeljenja u jačanju nacionalne bezbednosti i izražava opredeljenost Republike Srbije da aktivno doprinosi izgradnji i unapređenju regionalne i globalne bezbednosti.

Literatura

[1] Андреја Савић, *Национална безбедност* (Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2007).

[2] Борис Јовановић, Часопис „Полиција и сигурност“, година излажења 57, број 1–2, Загреб, (1997): стр. 6.

[3] Bruno Simma, *Парламентарни надзор безбедносног сектора – Начела, механизми и пракса*, Charter of the United Nations, Интерпарламентарна унија и Женевски Центар за контролу оружаних снага, Београд, 2003, стр. 17.

[4] *Војни лексикон*, (Београд: ВИЗ, 1981).

[5] Војин Димитријевић, *Међународни односи* (Београд: Радничка штампа, 1996).

[6] Љубомир Стајић, *Основи безбедности* (Београд: Полицијска академија, 1999).

[7] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности* (Нови Сад: Правни факултет, 2011).

- [8] Љубомир Стајић, Р. Гаћиновић, *Увод у студије безбедности* (Београд: Драслар партнер, 2007).
- [9] Љубивоје Аћимовић, *Наука о међународним односима* (Београд: Институт за међународну политику и правду, 1987).
- [10] Милан Грчић, *Политичка географија*, (Београд: Географски факултет универзитета у Београду, 2000).
- [11] Милан Мијалковски, *Национални системи безбедности* (Пирот: Пи-пресс, 2013).
- [12] Милан Мијалковски, *Угрожавање безбедности државе*, Часопис Војно дело, година излажења 67, број 2, (1998): стр. 169–189.
- [13] *Мала политичка енциклопедија*, (Београд: Савремена администрација, 1966).
- [14] Ричард Коен, *Сарадња у безбедности - Нови хоризонти за међународни поредак*, Фонд за отворено друштво - Србија, Београд, 2005, стр. бр. 5. Европски центар за студије безбедности Џон К. Маршал, расправе Центра Џон К. Маршал бр. 3, Garmish-Paterkirchen, 2005., str. 5.
- [15] Речник српскохрватског и хрваткосрпског језика, Матица српска и Матица хрватска, Нови Сад, Загреб, 1967. године.
- [16] Сретен Ковачевић, *Основи система друштвене самозаштите* (Београд: Виша школа унутрашњих послова, 1980).
- [17] Слободан Милетић, *Полицијско право* (Београд: Полицијска академија, 1997).
- [18] Станимир Ђукић, *Безбедносни менаџмент и савремени безбедносни изазови, ризици и претње као угрожавајуће делатности националној безбедности*, Часопис Војно дело, година излажења 67, број 8, (2016).
- [19] Саша Мијалковић, *Национална безбедност* (Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2011).
- [20] *Conception de la securite*, Serie d'etudes 14, Publication des Nations Unies, 1986, A/40/553.
- [21] Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои* (Београд: Београдски центар за безбедносну политику, 2015).